

Н. В. Коваленко,
здобувач кафедри економічної теорії
та фінансів ХарРІ НАДУ

БАГАТОВЕКТОРНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ

Висвітлено загальні особливості бідності в Україні, розглянуто основні причини та запропоновані напрями її подолання в умовах сучасного соціально-економічного та політичного розвитку.

Ключові слова: *бідність, подолання бідності, державна політика.*

Бідність в Україні є основною невирішеною проблемою серед соціально-економічних питань. За результатами останніх досліджень, зокрема 28 % населення перебуває за межею бідності. Найгірша ситуація зареєстрована в сільській місцевості, де понад 40 % українців проживає бідно. Цей показник виглядатиме ще гірше, якщо брати до уваги немонетарні критерії бідності, такі як відсутність інфраструктури або надзвичайно обмежений доступ до закладів системи охорони здоров'я [6].

За таких масштабів бідності виникає замкнене коло – низька купівельна спроможність – низький попит на товари і послуги – скорочення внутрішнього ринку, і вплинути на це без серйозного збільшення доходів неможливо [2]. Купівельна спроможність українців опинилася на передостанньому місці в Європі: Україна зайняла в рейтингу 39 місце [7].

За рівнем розвитку суспільства, як визначають експерти ООН, Україна посідає 83 місце, опустившись за останній рік на сім сходинок рейтингу. Таке падіння викликане тим, що реальні доходи українців знизилися на десять відсотків та зросла кількість малозабезпечених. За рівнем економічної свободи Україна перебуває на 163-му місці у світі, поступившись таким державам як Казахстан та Гондурас [11].

Наявний рівень бідності виключає найближчим часом можливості для інтеграції України в Європейське співтовариство.

Бідність у нашій державі характеризується специфічними особливостями, які притаманні лише українському суспільству та мають тенденцію до збільшення. Бідність існує в умовах розвиненої промисловості, висококваліфікованої робочої сили та відносно низького рівня безробіття. За останні десять років українська нація втратила чотири мільйони людей, хоча за шість років державне фінансування медицини зросло в чотири рази [2].

Основною ознакою української бідності є те, що бідність актуальна для працездатних прошарків населення, що працюють у режимі повної зайнятості. Проблема низьких доходів є причиною бідності як для зайнятого населення, так і безробітних. Штучне заниження вартості робочої сили в Україні успадковане від адміністративно-планової системи, а економіка, що на ній базується, не в змозі забезпечити високі стандарти споживання, якісне відтворення робочої сили. Фактором, що зменшує реальну заробітну плату є макроекономічна нестабільність та інфляція.

Трансформаційна криза породила в Україні нову категорію бідності – високоосвічена бідність, тобто бідність серед спеціалістів з високим рівнем освіти, що є нонсенсом як для постіндустріальних, так і для розвинутих індустріальних економік.

Ключовими причинами такої тривожної ситуації експерти міжнародного форуму ПРООН називають неефективний перерозподіл ресурсів державного бюджету, а також застарілу модель системи охорони здоров'я. На думку багатьох експертів, за останні роки цілий ряд попередньо-проголошених та довгоочікуваних реформ, включно з реформою пенсійної системи, реформою національної системи медичного обслуговування, децентралізацією і реформуванням системи соціальної допомоги залишилися незавершеними [6].

Метою нашого дослідження є визначення пріоритетних напрямків державної політики щодо подолання бідності в Україні.

Бідність – це форма соціально-економічного відчуження, за якого рівень споживання індивіда не дає йому можливості відтворювати свій

фізичний та соціальний потенціал [1]. Бідність – соціальні відносини, що характеризуються відсутністю необхідних матеріальних засобів для того, щоб провадити “нормальне” (відповідно до норм прийнятих суспільством) життя, наприклад, неможливість прогодувати свою родину, дати освіту дітям чи забезпечити сім’ю якісним медичним обслуговуванням [9].

Основою бідності є нерівність, яка породжена комплексом причин, серед яких: глобальні (глобальні екологічні проблеми, фінансова політика міжнародних інститутів тощо), загальноекономічні (економічне зростання і його тип, обмеженість ресурсів, конкурентоспроможність національної економіки), ринкові (механізм розподілу доходів, наявність та відсутність соціальних пріоритетів), трансформаційні (тривалість та глибина кризи, тінізація економіки, маргіналізація суспільства) та особисті (здоров’я, здібності людини, сімейний стан, діти тощо).

Уникнути бідності взагалі неможливо, як неможливо її подолати, тим паче у країні з перехідною економікою, яка характеризується високою кількістю бідного населення серед працівників, великою кількістю молоді, жінок, людей з вищою освітою серед бідного населення, низькою соціальною мобільністю, депресивністю, антисоціальним способом життя, високим рівнем злочинності, суттєвими регіональними та структурними диспропорціями у складі зубожілого населення тощо [1].

Основні причини бідності в Україні полягають, насамперед, у повільній адаптації національної економіки до ринкових умов, неконкурентоспроможності низки галузей і виробництв, превалюванні низькооплачуваних робочих місць. Економічною причиною бідності є низький рівень заробітної плати та соціальних трансфертів, значний рівень безробіття [8].

Для сучасної України бідність стала не тільки хронічним явищем, а й фактором поляризації суспільства, його поділу на дуже заможних і дуже бідних. Співвідношення доходів багатих українців до найбідніших становить 30:1. Для прикладу, в Китаї – 7:1, в Японії – 4,3:1, в країнах ЄС – 5,7:1 [2].

Аналіз наявної ситуації в країні приводить до висновку, що подальше розширення населення може призвести до збільшення питомої ваги вкрай бідних, зростання масштабів застійної бідності, виникнення такого явища, як хронічна бідність [8]. Підставою для збільшення диференціації між багатими і бідними є функціонування значного сектора тіньової економіки, фінансові результати діяльності якого не беруть участі у формуванні доходів державного та місцевого бюджетів, у наповненні фондів соціального страхування. Внаслідок цього держава має обмежені ресурси для підтримки соціально вразливих верств населення [2].

Тіньові операції підривають економіку України, поглиблюють її кризовий стан і тим самим призводять до скорочення засобів на подолання бідності. Тінізація економіки заважає реально оцінювати масштаби бідності та адресувати допомогу тим, хто її потребує [1].

Бідність також пов'язана з тим, що існує прошарок людей, які з огляду на вік та стан здоров'я не можуть заробляти. Бідність у цьому разі є результатом неефективної соціальної політики. Соціальні стандарти і гарантії, що розробляються державою, не є достатніми для простого відтворення населення. Причиною бідності можуть стати також відсутність можливостей або несформованість самих потреб [2]. Проблема низького рівня соціальних стандартів в Україні вважається однією з головних. Вона суттєво ускладнює поступ України до Європейського Союзу. На сьогодні межа бідності складає 1567 гривень, яка є вартістю споживчого кошику, виходячи із затверджених нормативів та наявних цін, тобто ця сума повинна рахуватися урядом як межа бідності. Але мінімальна заробітна плата на сьогодні складає 907 грн., що є нижче фактичного прожиткового мінімуму для працездатних осіб та не забезпечує нормального рівня життя населення [10].

Наприклад, найнижчу мінімальну заробітну плату в країнах ЄС отримують в Болгарії – 123 євро (1469 грн. за курсом НБУ). Польща – 281 євро (3357 грн. за курсом НБУ), Чехія – 360 євро (4301 грн. за курсом НБУ),

Франція – 1321 євро (15782 грн. за курсом НБУ). До речі, з 27 держав Євросоюзу в семи немає фіксованої мінімальної заробітної плати, права робітників захищаються домовленостями профспілок у кожній сфері діяльності або іншим способом (Фінляндія, Данія Швеція, Австрія, Німеччина, Італія та Кіпр).

Рівень бідності сучасного українського суспільства, за умови її неподолання у найближчому майбутньому, може викликати до життя цілу низку негативних соціально-політичних, духовних проблем.

Бідна людина, з одного боку, постійно відчуває свою незатребуваність у суспільному житті, у сфері праці, освіти, культури тощо, що об'єктивно веде до зростання настроїв невпевненості в завтрашньому дні, апатії. З іншого боку, саме бідна людина в силу того, що вона позбавлена можливостей самореалізації, самоствердження, насамперед у сфері праці, за збігу відомих обставин, охоче відгукнеться на гасла революціонерів щодо поділу, перерозподілу майна, про що яскраво свідчить наша історія 20 ст. Зокрема, події, що відбулися в Киргизстані, підтверджують цю думку. Тому сьогодні більш ніж актуально звучать слова філософа Аристотеля про те, що “бідняки лише прагнуть майна багатих”.

Звідси, бідність треба розглядати не тільки як матеріальний феномен, а як і духовне, соціокультурне явище, яке програмує, орієнтує поведінку людей. Також украй необхідним є осмислення сутності як загальнонаціональної ідеї, державної ідеології, так і її конкретних носіїв – середнього класу (політичної, соціально-економічної та духовної основи громадянського суспільства, яке має місце в країнах Заходу) [4].

За усталеними стандартами, до середнього класу належать особи з високою професійно-освітньою підготовкою та інтелектуальним потенціалом, що забезпечує їм значний попит на ринку праці. Завдяки цій обставині середній клас є практично гарантом стабільності суспільства, його політичної системи [5].

В Україні носіями інтелектуального багатства, в переважній більшості є інтелігенція, що за своїм матеріальним станом, насамперед, за рівнем доходів відповідає статусові не стільки “нових українців”, скільки “нових бідних”. До середнього класу в Україні належить суто за майновою характеристикою так звана “обслуга олігархів”, і замість дійсного розвитку середнього класу як гаранта громадянського миру, соціально-політичної стабільності та прогресу, здійснюється суто меркантильне формування малочисленої верстви населення із середніми доходами [4].

До середнього класу мають увійти підприємці, кваліфіковані робітники, вчителі, чиновники, лікарі, творча та наукова інтелігенція, військові та інші, бо численний середній клас – базова сила громадянського суспільства [5].

На думку експертів, формування в Україні середнього класу – прошарку людей, які самі забезпечують свій добробут і здатні впливати на політику держави, допоможе змінити на краще ситуацію з бідністю [11].

Успішним подолання бідності в Україні може бути в умовах реального реформування соціально-трудової сфери, у створенні передумов економічного зростання на базі розвитку соціальних пріоритетів [1]. Найближчим часом необхідне підняття мінімальної заробітної плати до європейського рівня, зменшення податкового тиску, що збільшить надходження до Пенсійного та інших фондів.

Досягнення економічного зростання вимагає переосмислення обраної стратегії розвитку саме в контексті принципової корекції політики доходів – перенесення акцентів з підтримки соціально вразливих верств населення на стимулювання ефективної економічної діяльності працездатних громадян.

Тобто політика подолання бідності повинна здійснюватися в напрямі створення економіко-правових умов для подолання бідності (серед працівників у першу чергу), підвищення економічної активності населення та зменшення його розшарування за рівнем доходів.

Істотних зрушень у подоланні бідності останніми роками не відбулося: з високим рівнем освіченості, з наявним промисловим потенціалом, але без внутрішньої стратегії соціально-економічного, політичного та культурного посткризового розвитку. На сьогодні багатовекторність є політикою топтання на місці, політикою країни третього світу, країни з ризикованою економікою, залежної енергетично, фінансово, технологічно і, як наслідок, політично.

Тому європейський вибір для України та європейська інтеграція є найважливішим чинником державної незалежності, політичної стабільності та економічного розвитку. Для прискорення темпів інтеграції необхідно забезпечити виконання важливих завдань, серед яких – забезпечення економічної та політичної стабільності; зменшення бідності та безробіття; покращення інвестиційного клімату; захист прав людини.

Вирішення внутрішніх проблем дозволить Україні заявити про себе, як про сильну європейську країну та наблизить її до європейських структур.

Список використаних джерел

1. Лозинська О. Б. Феномен бідності та шляхи її подолання в Україні // Зовнішня торгівля: право та економіка / О. Б. Лозинська. – 2006 – № 24 – С. 12–15.
2. Гошовська В. А. Соціальна реальність у контексті розбудови демократичного суспільства : навч. посіб. / В. А. Гошовська. – К. : НАДУ, 2008. – 292 с.
3. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. : у 2 ч. / – В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, П. К. Ситник ; за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського. – К. : НАДУ, 2009. – Ч. 1. – 456 с.
4. Сухачов С. Я. Бідність як фактор тероризму / С. Я. Сухачов // Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2004. – С. 68–71.
5. Кіянка І. Ідея середнього класу як гаранта стабільного розвитку / І. Кіянка // Політичний менеджмент. – 2006. – № 1 (16). – С. 37–43.
6. Глобальний стрибок цін загрожує погіршенням рівня бідності в Україні, говорять експерти міжнародного форуму ПРООН. – Режим доступу : <http://www.un.org.ua/ua/news/2008-04-16-2/>.
7. За межею бідності живе майже 30 % українців. Скоро їх стане більше. – Режим доступу : http://www.newsru.ua/finance/16apr2008/za_chertoy.html.
8. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) “Шляхом Європейської інтеграції” / авт. кол. : А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін. ; Нац. ін.-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. – С. 257–259.
9. <http://uk.wikipedia.org>.
10. Про встановлення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?1646-17>.
11. За межею бідності в Україні перебувають 78 відсотків від людей. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org> 2010-04-10.

Kovalenko N. V. Multi-vector public policy as to the poverty reduction in Ukraine.

The main reasons of poverty, the evaluation of poverty in Ukraine and ways of its overcoming in the contemporary socio-economical and political development are raised in the article.

Key words: poverty, poverty reduction, public policy.

Коваленко Н. В. Многовекторность государственной политики преодоления бедности в Украине.

В статье выявлены общие особенности бедности в Украине, рассмотрены основные причины и предложены основные направления преодоления бедности в современных условиях социально-экономического и политического развития.

Ключевые слова: бедность, преодоление бедности, государственная политика.